

BRADUL ÎN CULTURA TRADIȚIONALĂ ROMÂNĂ

Vasile PISTOLEA

Comuna Constantin Daicoviciu

Împodobit sau neîmpodobit, numele coniferului brad face parte din fondul traco-dacic, ca și sinonimul său parțial molid (molift, molidv)¹ și include peste 25 de denumiri și derivate, la care se adaugă alte zeci de toponime și antroponime.

El este inclus în familia pinaceelor (*Abies alba* Mill) alături de molid și pin. Analizând seria arborilor totemici, recrutați din flora carpatină, printre arborii sacri de origine preistorică, Romulus Vulcănescu menționează *bradul*, *stejarul*, *plopul*, *salcia* și *alunul*.

În capitolul *Fitomitologia*, 3. *Arborii sfinți*, din volumul *Mitologie română*, reputatul etnolog amintit precizează că, la români „*creația cosmosului* a fost concomitent cu a *arborelui cosmic*, care a fost și a rămas întruchipat prin brad. Fârtatul obosit și înciudat de incapacitatea lui creatoare a izbit cu toiagul în apele primordiale și în locul acela s-au deschis și s-a ridicat un brad fosforescent, picurând strop de apă luminoasă și ținând în rădăcinile lui atâta pământ cât putea să stea pe el cel ce a făcut minunea cu fratele său ce-l însoțea, de asemeni obosit și înciudat de neputință. Bradul a cuprins în coroană, trunchiul și rădăcinile lui tot cosmosul. De aceea, ca arbore cosmic, a fost reprezentat cu coroana în ceruri și rădăcinile în pământ.”²

Ca arbore cosmic și sfânt, bradul prezintă, în cultura noastră tradițională, mai multe ipostaze și funcții pe care le vom trata în trei secțiuni ale lucrării: a) Bradul în mitologia predacă; b) Bradul în numeroase rituri și domenii ale existenței umane; c) Bradul în mitologia vieții și a morții.

I. Bradul în mitologia predacă

În această diviziune a lucrării ne mărginim să prezentăm ipostazele sub care apare bradul în vechime. Căci, așa cum remarca același etnolog, coniferul acesta are, pe lângă numeroase valențe spirituale, și o istorie îndelungată. Totemul arboricol al bradului a apărut pe mai multe materiale arheologice și în variate forme artistice (în incizii și picturi murale ale unor peșteri din Carpați și Dobrogea, pe figurine, amulete sau talismane și chiar în ștampilări ale unor cioburi de vase sau pe diferite piese nedefinite funcțional).

Ca totem arboricol (integral sau parțial) bradul se ivește în mitologia predacă din neolitic (circa 7000–2500 î. Hr.) la unele triburi primitive, tatuat pe diverse figurine ce aparțin mai multor culturi arheologice: *Hamangia*, *Boian*, *Gumelnița*, *Cucuteni*. Astfel:

- pentru cultura *Hamangia* din a doua jumătate a mileniului 5 î. Hr., răspândită în Dobrogea, SE Munteniei, NE și E Bulgariei (în neoliticul timpuriu și mijlociu) se întâlnește ideograma

¹ Rusu 1981, p. 268–269.

² Vulcănescu 1985, p. 484–485.

bradului în chip de *lamda* (literă a alfabetului grecesc corespunzătoare literei „I” din limba română) pe o cupă de lut ars.

- pentru culturile *Boian* (răspândită în Muntenia și în SE Transilvaniei, în mileniul 5 î. Hr.) și *Gumelnița* (răspândită în Muntenia, SE Moldovei, Dobrogea, Oltenia și NE Bulgariei, în mileniul 4 – 3 î.Hr.), imaginea bradului se înfățișează desenată pe resturile ceramice nedefinite sau vag definite funcțional.

- Pentru cultura Cucuteni (răspândită în Moldova, Muntenia de NE, Transilvania de SE și în regiunile dintre Prut și Nistru, în mileniul 4–3 î. Hr.), pe o figurină de lut ars, descoperită la Ruginoasa (Moldova) apare figurarea geometrizară a bradului întreg pe pânțele și piept.

Sub formă parțială (ca rămurică sau frunză de brad), totemul arboric al bradului se întâlnește și:

- pe ceramica daco-getică, incizat ca „rămurică de brad”, în exteriorul sau interiorul vaselor de cult; exemplu: pe un cățui de lut (vas în care se ardea tămâie) descoperit la Cetățeni (Argeș);
- cu o „rămurică de brad” în mână este reprezentată mai târziu, în mitologia tracă, zeița Bendis, care corespunde zeiței Artemis (zeița vânătoriei din mitologia greacă antică târzie, asimilată cu Diana la romani).

În imaginea mitopoetică a predacilor, bradul este înzestrat cu mai multe valențe simbolice ca:

- reprezentant al lumii vegetale carpatice;
- expresie plastică a puterii mirifice a vegetației și apoi a daimonologiei vegetale;
- simbol al relațiilor și comunicării omului cu lumea vegetală;
- blazon (însemn, emblemă) a economiei domestice de grup social: gintă sau trib;
- transimbol al exogamiei comunitare (regulă a ginții matriarhale de a nu permite căsătoria între membrii aceleiași neam).

Pentru întreaga perioadă de fitotemuri (anatomie vegetală) a mitologiei predace, concluzia etnologului R. Vulcănescu este edificatoare: „În structura ei primară, figurarea bradului capătă în concepția și viziunea mitopoetică a dacilor *fantasma arborelui cosmogonic* în Carpați (...) care străbate cerurile cu coroana lui plină de aștri și făpturi miraculoase; sub coloana lui protejează ginta sau tribul, cu eroii lor civilizatori sau salvatori și sub rădăcinile lui adăpostește o lume subterană a demonilor, nedefinită ca atare. Arborele cosmic, bradul, este încă din neolitic suportul ideativ al unei mitologii fitozoologice particulare în regiunea noastră istorico-culturală, sud-estul Europei”.³

II. Bradul în numeroase rituri și domenii ale existenței umane

În mito-folclorul românesc, bradul reprezintă arborele cu cele mai multe trăsături simbolice, evidențiate de mai mulți cercetători și exegeți ai domeniului (Nicolae Densușianu, Vasile Pârvan, Constantin Daicoviciu, I. I. Russu, Ion Ghinoiu, I. Evseev, Ion Taloș ș.a.).

O sinteză și relevare a acestor atribute realizează Romulus Vulcănescu în două lucrări fundamentale: *Coloana cerului*⁴ și volumul amintit *Mitologie română*⁵, care stau și la baza investigației noastre. Dintre aceste funcții și însușiri vom reține, în acest capitol, pe cele mai importante, unele cu destinații multiple pentru existența umană.

- Prin rădăcinile înfipite către inima pământului și ramurile avântate spre înaltul cerului, bradul exprimă atribuțiile cosmicității, ipostaziate în trei funcții mito-poetice primordiale ale mitologiei noastre:

³ Vulcănescu 1985, p. 90.

⁴ Vulcănescu 1972.

⁵ Vulcănescu 1985.

a) ca *arbore cosmic* este reprezentat liric cu rădăcinile în pământ și coroana înfiptă în cer, sub o înfățișare impresionantă: „Sus în vârful muntelui / crește bradu' brazilor, / de mare și înfoiat / tot ceru' l-a îmbrădat; / soare în cetini, / luna între ramuri / mii și mii de stele / între rămurele.”

b) *arbore ceresc* este înfățișat, sub aceeași reprezentare lirică, în centrul sau axa lumii pentru a susține bolta cerească; în acest sens, bradul sprijină Cerul pe Pământ și Raiul pe Iad: „Sus la munte ce-mi vedere? Ierui Doamne / îmi vedere-ncetinat, / brad cu stele încărcat, / brad cu neguri îmbrăcat; / și în vârful-i ce-mi vedere / Cerul leagăn de mătase, / dar în leagăn cine-mi șade? / șade luna sfântă / și cu bradul precuvântă.”

c) *arbore al vieții* (apare în varianta colind) care domină peisajul miraculos din grădina Paradisului biblic, cu fructe care conțin elixirul vieții și remediul tuturor bolilor sau infirmităților umane; în această ipostază, bradul este simbolul fertilității terestre și cosmice și, deopotrivă, al vieții nemuritoare prin culoare veșnic verde: „Junelui bun, / cică-n dalb de răsărit / răsare un soare strălucit. / Da nu-i soare strălucit / Ci-i un pom mândru-nflorit.”

- Aceste trei funcții ancestrale îi conferă un spectru de calități: el simbolizează viața veșnică sau nemurirea, tinerețea și vigoarea, mândria, curajul și verticalitatea masculină, dar și tristețea, prin funcția de copac funebru, pe care o vom releva în rândurile de mai jos.

- Caracterul lui sacramental derivă din isprăvile legendare săvârșite. El i-a ascuns de urmăritori pe Maica Domnului și fiul ei Iisus, fapt pentru care a fost binecuvântat să rămână mereu verde și frumos și să aibă vârful în formă de cruce. Sacralitatea i-a fost accentuată de *Spovedania la brad*, de faptul că leagănul lui Iisus a fost atârnat de o ramură de brad, iar ciobanii obțin „focul viu” prin frecarea a două bucăți uscate din lemnul lui.

- O legendă afirmă însă că „bradul molid se crede a fi arbore blestemat de Domnul Hristos, ca să fie noduros, fiindcă cuiele bătute în mâinile Mântuitorului ar fi fost făcute de molid.”⁶

- Bradul oferă cuib viețuitoarelor sacre din Panteonul românesc: șarpelui și vidrei la rădăcină și Păsării suflet în vârf.

- Fiind arbore din familia pinaceelor (înalt până la 50 de m, cu tulpina dreaptă și lemn moale) servește ca material de construcție pentru adăpostul omului în lumea de aici (casa) și în cea de dincolo (sicriul).

- Este prezent în ceremoniile din ciclul familial, ilustrate prin cele trei „rituri de trecere”: nașterea, nunta, moartea.

a) la *naștere* este prezent ca *arbore* sau *brad de naștere*, personificat în înfrățirea simbolică dintre noul născut și un brăduț sau ilustrat prin dăruirea nou-născutului în grija simbolică a brăduțului mitic care să-i asigure protecție magică: „Pe fruntea brăduțului / scrisu-i și sorții finuțului.” Închinatul copilului la brad devenea o necesitate imperioasă dacă existau indicii că pruncul a fost ursit nefavorabil de către Ursitoare: „Brade, mării Brad, / Nu te mânia, / Nu te înfiora / Rogu-mă Brad ție / Să-l primești pe Ion / Făt să-ți fie / Făt iubit / Rupt din tine / Și cât trăiești / Să-l ocrotești.”

b) la *nuntă* – *bradul de nuntă*, întruchipat de „bradul mirelui”, substituit al mirelui într-o prenuntă simbolică („nunta la brad”) ori ca instrument al unei nunți concrete, reale; este gătit și împodobit ca un mire. În această ipostază este respectat, păzit și venerat de nuntași, iar un flăcău falnic îl joacă la începutul horei. El are orații speciale numite „Vorbele Bradului” sau „Cântecul Bradului” și un dans ritual intitulat „Hora sau jocul Bradului”, care este jucat în jurul unui brad frumos împodobit. În unele zone ale țării (Transilvania și Banat), *Bradul de nuntă* a fost înlocuit cu *Steagul de nuntă*, iar în Bucovina și Moldova cu *Bățul înflorat*. Prin înfățișarea sa și prin modul cum este jucat, *Bradul de nuntă*, semnifică hotărârea, bărbăția și virilitatea viitorului soț.

⁶ Aga 2005, p. 63.

c) *la moarte* are funcția de *arbore funerar* sau *funebru* și este reprezentat sub două aspecte: ca „brad al mortului”, înfipt la capul celui decedat ori ca ajutor al sufletului în marea trecere peste Apa Sâmbetei, în lumea de dincolo, dar și ca „brad de pomană” sau „stolnic”, figurat printr-un trunchi de brăduț desfrunzit, înfipt într-un colac mare și dat de pomană pentru sufletul morților.

În cazul morții unui tânăr / tinere necăsătorit/ă, *bradul funerar* reprezintă soțul sau soția tânărului necăsătorit, fiind sinonim cu *Sulița* și *Steagul Bradului* care, împreună cu *Stâlpul* (crucea) de la căpătâiul mortului, reprezintă o pereche postumă. Funcția de mire sau mireasă postumă este relevată de textele funerare cântate în anumite momente ceremoniale: înainte de tăierea lui din pădure de către feciori, la coborârea lui în sat, în timpul împodobirii de către fete, în drum spre cimitir și în timpul așezării la căpătâiul mortului. Împodobirea lui cu steag de nuntă, cu inelul mortului și o batistă ornată cu flori, panglici și clopoței îi atribuie funcționalitatea de soț sau soție postumă mortului; apoi, perechii postume (mortului și bradului) le sunt adresate cântece ritual emoționante.⁷

Ritul de trecere al morții este evidențiat și de *Cântecul bradului* care reproduce dialogul dintre soțul / soția tânărului necăsătorit, substituit de brad și un cor de fete. Acest dialog dintre brad și corul de fete se referă la soarta tristă a bradului care a trebuit să părăsească muntele pietros pentru o câmpie mlăștinoasă.

- în vechime, bradul se mai punea în ferestre ori la poarta casei unde a decedat un om;
- împodobit cu poame și zaharicale (dulciuri), se așază pe masa de pomană ca pom al mortului;

- bradul se plantează și pe morminte ca simbol al veșniciei.

Pe lângă prezența în aceste rituri de trecere, care țin de ciclul vieții, bradul figurează și în ciclul activităților calendaristice și al sărbătorilor fixe ori mobile de peste an, ca:

- *arbore fertilizator*, plantat între pomii fructiferi;
- *arbore de bun augur* (favorabil), apare în colindele de Crăciun și de Anul Nou;
- *arbore de judecată*, personificat în două ipostaze:

a) ca *brad de jurământ* în care vătaful Călușarilor își înfinge sabia pentru a jura pe ea;

b) și ca *brad de judecată* sau instrument al sancțiunii divine, sub ramurile căruia se judecau conflictele dintre oameni în dreptul cutumiar (consfințit prin tradiție) din trecut.

- *stâlp de sec*, ipostaziat printr-un brad înalt, împodobit cu panglici și flori de câmp și incendiat în noaptea de Lăsatul Secului pentru a simboliza sacrificiul vegetal din cultul uranic al Soarelui.

- *stâlp de Armindenii* sau maial, curățat de ramuri, scrijelat cu motive geometrice și împodobit cu panglici colorate, era înfipt de 1 mai, la poarta fiecărei gospodării, unde se ținea până la coacerea grânelor și a primei pâini, simbolizând fertilitatea ogoarelor.

- *stâlp de Sâmedru*, – întruchipat de un brad falnic, curățat de ramuri, împodobit cu panglici viu colorate și incinerat în băătura horei, iar cărbunii aprinși se îngropau sub pomii fructiferi care nu rodeau, pentru a le reda fertilitatea; face parte din ritul fertilizării vegetale cu ajutorul focului sacru.

- *stâlp de plugușor* – era numele bradului cu care colindătorii „împodobeau” plugul în timpul colindatului și urărilor de Anul Nou.⁸

Bradul este nelipsit și în diverse activități magico-religioase:

a) la ridicarea unei case se pune în apropiere un brad sau o creangă de brad în credința că va aduce noroc și bucurie viitorilor locatari;

⁷ Ghinoiu 1999, p. 295–305.

⁸ Vulcănescu 1972, p. 104–108.

b) ciobanii obțin „focul viu” prin frecarea a două bucăți de lemn de brad. Ca stihie purificatoare și izvor de viață, „focul viu” se aprinde în mod ritualic la cele mai importante ceremonii religioase și sărbători calendaristice. Pe lângă funcția purificatoare, el are puteri magice pentru stimularea fecundității oamenilor și a vitelor, precum și a fertilității solului. Cu cărbunii stinși de la „focul viu”, „poți lecui oameni, vite bolnave sau pășind peste ei nu ai grijă că ți se va prinde boala sau farmede de trup. Focul acesta este pentru gospodărie.”⁹

c) un brad mitic uriaș, numit „bradul zânelor” s-ar găsi în marea care înconjoară pământul; mortul ajunge în apropierea lui și îl roagă să-și întindă vârfurile pentru a trece pe ele în lumea cealaltă.

Bradul întruchipează mai multe trăsături simbolice și legendare servind ca termen de comparație:

- feciorul de însurat este voinic sau înalt ca bradul;
- bradul este „copac al voinței de a trăi” (Schopenhauer);
- prin forma coroanei, a cetinii și a fructelor (conurilor) este un simbol falic.

A. Gorovei consemnează și câteva interdicții referitoare la brad:

- Să nu răsădești brad, căci când rădăcina lui va fi cât capul tău, vei muri.
- Bradul de la nuntă, în unele localități, se pune sus pe casă, ca să nu-l poată lua cineva și duce la răspântii, căci atunci se risipește casa căsătoriților.
- Să nu bați cu bote de brad, că te îmbolnăvești ori tu, ori bătutul.¹⁰

Pe lângă reflexele sale în zecile de toponime (Bradul, Brazii, Brădet, Brădești, Brădeanu, Brădeanca, Brădățel, Brădiceni, Brădișoara etc.) și antroponime (Brad,u; Bradea, Bradulici, Brădescu, Brăduț, Brădeanu, Brădilă, Brăduceanu, Brădușă, Brădățeanu etc.), bradul denumeste și alte elemente:

- a) casnice: „brădoaică”, „brădie” – vase de lut;
- b) utilitare: „brădulă” – ciomag de brad;
- c) de ornament: „brăduț” – motiv ornamental; „îmbrăduit” – cu broderii, în Oaș; și chiar două preparate: *apă de brad* – amestec de apă și ulei, extras din frunze de pin, folosită pentru odorizarea încăperilor; și o băutură alcoolică, aromată cu esențe din semințe de jneapăn.

d) prin *Steagul de nuntă* sau *Bătuțul înflorat*, din ceremonialul nupțial, reprezintă simbolul virilității.

e) începând din Evul Mediu, un brad împodobit cu daruri (globuri, bomboane, jucării și lumini) servește ca Pom de Crăciun, simbol al reînnoirii anului.

f) și, în sfârșit, bradul apare chiar în proverbe: „Înalt ca bradul / Și prost ca gardul”.

Prin toate aceste funcții magico – mitice, rituale și ceremoniale pe care le ilustrează, bradul este prezent și în diverse genuri și specii ale literaturii populare: basme, legende, balade, colinde, strigături, ghicitori etc.

III. Bradul în mitologia vieții și a morții

A. Bradul în mitologia vieții

În cultura tradițională română bradul a fost considerat „pomul vieții”, fiind prezent în toate cele trei mari rituri existențiale ale omului: nașterea, nunta și moartea. În acest sens el devine astfel *un alter ego* la nașterea unui copil. Aserțiunea noastră este întărită de opinia etnologului Romulus Vulcănescu care precizează: „în vârful bradului e scrisă soarta copilului”¹¹. În același

⁹ Niculiță – Voronca 1998, p. 1202.

¹⁰ Gorovei 2003, p. 26–27.

¹¹ Vulcănescu 1985, p. 185.

sens, I. Ghinoiu afirmă ca în unele zone etnografice (Avrig, jud. Sibiu) la nașterea unui copil se planta și perechea lui fitomorfă (bradul) care urma să fie jertfit, prin tăiere, la moartea fratelui său. Tot în obiceiurile de naștere, bradul era implorat de părinți să le adopte pruncul prin protecție magică, mai ales când aveau indicii că acesta a fost ursit nefavorabil de Ursitoare: „Brade, mări Brad, / Nu te mânia, / Nu te-nfiora / Rogu-mă Brad ție / Să-1 primești pe Ion / Făt să-ți fie / Făt iubit / Rupt din tine / Și cât trăiești / Să-1 ocrotești”.

Legat de cele două rituri, al înfrățirii și al dăruirii copilului unui brad, este și obiceiul *scăldatului pruncului* în „frunză de brad”, îmbăiere ce se executa imediat după tăierea ombilicului. Apoi, ombilicul tăiat împreună cu un smoc de păr – „moțul fătului”, și o bucată din „colacul moțului” se legau cu un fir de lână înroșită în „bradul de naștere”, iar acesta era udat, un număr impar de zile, cu apă din „scalda fătului” pentru a se realiza un schimb de „valori” magice și în semn de comuniune fitogenetică¹²

Așadar, copilul creștea odată cu bradul, iar destinul lor se împletea tot timpul vieții. Căci „Pe fruntea brăduțului / scrisu-i sorții finuțului”. Edificatoare pentru această îngemănare sunt și două obiceiuri semnalate de Traian Herseni: primul, desfășurat în zona Sibiului, este obiceiul ciobănesc de cuminecătură creștină cu muguri de brad, iar al doilea reprezintă „spovedania la brad”, datină înregistrată în Vrancea: „Pe vremuri, ciobanii se mărturiseau la copaci (mai ales la brazi). Făceau o cruce în coaja copacului (cu toporul sau briceagul) și-și mărturiseau în fața ei păcatele, ca la preot, în timp ce băteau mătânii. Tăiau apoi cu toporul câteva așchii din copac, pe care le aruncau. După jurământul pe care-1 făceau, dacă într-un an copacul se va usca sau nu se va usca, erau iertați sau nu erau iertați de păcat. Ciobanii susțineau că spovedania aceasta e mai bună decât cea făcută la preot. Mai bună pentru că aveau credința că se mărturisesc direct lui Dumnezeu în chipul lui străvechi de brad”¹³.

Dacă tânărul se îmbolnăvea, părinții cereau ajutor bradului, iar dacă voia să se logodească lua ca martoră al intențiilor sale fata (viitoarea mireasă) de față cu un brad. O astfel de prenuntă făceau tinerii păstori din Poiana Sibiului. Ei se adunau înaintea unui brad unde tânăra pereche își jura reciproc credință în căsătorie. Pentru nuntă, flăcăii din ceata tânărului aduceau un brad din pădure și, după ce îi cereau iertare că îl taie, îl duceau la casa miresei: „să țină loc de mire / până la nuntire / că este de vârsta / împăratului nost”.

Bradul era împodobit cu panglici, beteală și flori de *cumnatele* și *cumnații de brad* (prietene sau prieteni ai miresei și mirelui) și purtat de *brădar* care juca la casa miresei „hora bradului” zicând: „bradule, brăduțele / te jucăm, drăguțele / la casa miresii / și-a împărătesii / ca să ții tu parte / mirelui departe...”¹⁴.

După nuntă, bradul era suit pe casă pentru protecția vetrei mirilor.

În cazul morții tânărului / tinerei necăsătorit/e, bradul devine soț sau soție postumă și este investit cu *funcție nupțială*. Această nouă destinație reiese atât din descrierea obiceiului, cât și din textele rituale cântate în anumite ceremoniale, consemnate de I. Ghinoiu: înainte de a fi tăiat din pădure, la intrarea în sat, în timpul împodobirii de către fete, în drum spre cimitir și în timpul plantării la căpătâiul mortului, lângă cruce. Aducerea lui din pădure se desfășoară după un anumit ritual, menționat de același etnolog: dis-de-diminează, șapte feciori (uneori doi) își

¹² Vulcănescu 1972, p. 53.

¹³ Herseni 1977, p. 184–185.

¹⁴ Vulcănescu 1972, p. 62.

scot căciula, se leagă la cap cu o năframă și pleacă la „rude”, în pădure, după un brad, cântând melodii de jale. Pe drum n-au voie să vorbească, iar ajunși la locul respectiv, mănâncă înainte de a doborî bradul. Apoi alegeau un brad tânăr care putea fi tăiat din tot atâtea lovituri de topor, câți feciori erau în ceată și ingenuncheau înainte de a-l sacrifica. Bradul tăiat era coborât în sat pe umerii feciorilor, dat totdeauna cu vârful înainte.

La coborârea din pădure și intrarea în sat până la casa mirelui, bradul era întâmpinat de un grup de femei care cântau *Cântecul Bradului*, una dintre creațiile desăvârșite ale folclorului nostru. Cântecul, intonat pe o melodie solemnă, cu sonorități străvechi, prezintă, într-un fel de monolog, tăierea ceremonioasă a bradului și transmutarea lui din natură la casa mortului pentru a prelua o nouă funcție rituală în ceremonialul de înmormântare. Textul reproduce și dialogul dintre soțul / soția tânărului necăsătorit, substituit de brad și un cor de fete. Acest dialog dintre brad și corul de fete se referă la soarta tristă a bradului care a trebuit să părăsească muntele pietros pentru o câmpie mlăștinoasă.

Imaginile impresionante și melodia cu inflexiuni de litanie a cântecului îl transformă într-o cantilenă a morții care acoperă, cu acordurile ei grave, întreaga procesiune a înmormântării. Reproducem mai jos varianta culeasă și publicată de C. Brăiloiu în placheta *Ale mortului din Gorj* : „Bradule, bradule, / Cin’ ți-a poruncit / De mi-ai coborât / De la loc pietros / La loc mlăștinis; / De la loc de piatră / Aicea la apă? / -Mi’ mi-a poruncit / Cine-a pribegit, / Că i-am trebuit, / Vara de umbrit, / Iarna de scutit. / La mine-a mânat / Doi voinici din sat / Cu părul lăsat, / Cu capul legat, / Cu rouă pe față, / Cu ceața pe brațe, / Cu berde la brâu, / Cu colaci de grâu, / Cu securi pe mână, / Merinde de-o lună. / Eu, dacă știam, / Nu mai răsăream: / Eu, de-aș fi știut, / N-aș mai fi crescut. / Și ei au plecat / Din vărsat de zorii, / De la cântători; / Și ei au umblat, / Văile cu fagii, / Și munții cu brazii, / Până m-au găsit / Bradul cel pocit. / Pe min’ m-au ales / Pe izvoare reci, / Pe ierburi întregi. / Pe cracă uscată, / De moarte lăsată. / Ei când au venit, / Jos au hodinit, / Au ingenuncheat / De amândoi genunchi / Și s-au închinat, / Iară s-au sculat, / Cu securi au dat, / Jos m-au doborât, / M-au pus la pământ. / Și ei că m-au luat / Tot din munți în munți, / Prin brădui mărunți; / Tot din văi în văi, / Prin brazi mărunți, / Dar ei nu m-au luat / Ca pe alte lemne / Și ei că m-au luat / Tot din vale-n vale, / Cu cetina-n vale, / Să le fiu de jale; / Cu poale lăsate / A jale de moarte. / Eu, dacă știam, / Nu mai răsăream; / Eu, de-aș fi știut, / N-aș mai fi crescut. / Când m-au doborât / Pe min’ m-au mințit, / C-au zis că m-or pune / Zână la fântână, / Călători să-mi vină; / Ș-au zis că mor pune / Tălpoaie de casă, / Să mă șindilească / Cu șindilă trasă. Dar ei că m-au pus, / La mijloc de câmp, / La cap de voinic, / Căinii să-i aud, / A lătra pustiu / Și-a urla muțiu; / Și să mai aud / Cocoșii cântând, / Muieri mimăind / Și preoți cetind. / Ploaia să mă ploaie, / Cetina să-mi moaie; / Vântul să mă bată, / Cetina să-mi cadă, / Ninsoarea să-mi ningă, / Cetina să-mi frângă. / Eu, dacă știam, / Nu mai răsăream, / Eu, de-aș fi știut, / N-aș mai fi crescut. / Ei, când m-au taiat, / Ei m-au îmbunat / Că ei mă sădesc, / Nu mă secuiesc. / Și ei m-au mințit, / Că m-au secuit, / Jos la rădăcină / Cu fum de tămâie; / Mai pe la mijloc, / Chiți de busuioc, / Tot milă și foc; / Sus la crângurele / Chiți de ocheșele, / Tot milă și jale. / Eu, dacă știam, / Nu mai răsăream; / Eu, de-aș fi știut, / N-aș mai fi crescut.”¹⁵

Cântecul are mai multe părți, marcate printr-un fel de refren cu versurile: „Eu, dacă știam, / Nu mai răsăream. / Eu, de-aș fi știut, / N-aș mai fi crescut” care exprimă frăția dintre brad și fratele lui mort.

Ajuns la casa mortului, bradul este împodobit cu un steag de nuntă, cu inelul mortului și batista înflorată, cu flori, panglici și clopoței etc, obiecte care certifică funcționalitatea lui rituală și ceremonială de soț sau soție postumă a mortului.

¹⁵ Brăiloiu 1936.

Apoi bradul era așezat lângă casă până la înmormântare. În convoiul spre cimitir, bradul era purtat de doi flăcăi și de femeile care îi cântau cântecul și alte cânturi rituale.

La cimitir, bradul este așezat la capul mortului, lângă steagul de nuntă sau stâlp și se cânta următoarea secvență din *Cântecul Bradului*: „Sus, bradule, sus, / Sus către apus / Că la răsărit / Greu nour s-a pus. / Nu-i nour de vânt, / Ci-i de pământ, / De țărână nouă / Neatins de rouă. / Pe unde am umblat, / Rea jale-am lăsat. / Pe unde-am bătut / Rea jale-am făcut.” Bradul rămânea acolo până se usca și putrezea.¹⁶

B. Bradul în mitologia morții

Dacă bradul deține un rol fundamental în riturile și domeniile esențiale ale existenței umane, el continuă acest rol și în mitologia morții, unde funcția lui funebră este relevată de același etnolog Romulus Vulcănescu.

În Bucovina, la începutul secolului XX, pentru bărbatul care „s-a pristăvit în vânt” (a murit pe front, în străinătate etc) și ale cărui rămășițe trupesti nu mai puteau fi recuperate, se construia un cenotaf (monument funerar fără rămășițe umane) în care se îngropa, după toate regulile, un trunchi de brad, de statură aproximativă și „făloșenia” celui decedat.

În vârful bradului, substitut al mortului, se pune o căciulă albă (simbol al purității), cu „prim” negru (manșetă de blană) ca simbol al doliului. Pe ramurile opuse ale bradului se introduceau mânecile unei cămăși cu flori și apoi o bundiță.

Trunchiul bradului era petrecut pe cracul unui ițar alb, iar trupul improvizat din brad, era încins cu un brâu roșu. Astfel înveșmântat, bradul era așezat în sicriu, iar pe pieptul presupus al mortului se pune o icoană. În acest fel, un bărbat nelumit (neînsurat), presupus a fi mort, era înlocuit cu un trunchi de brad tânăr pentru a putea beneficia de o înmormântare după datină. În acest mod, defunctului i se ridică un cenotaf în cimitir, iar în sat, în fața gardului de la casă o troiță, punându-i-se și un brad pentru pomenire.

Ritul avea următoarea explicație: între om și brad există o consubstanțialitate și o comuniune de destin, manifestată în toate împrejurările vieții și ale morții, în baza credinței generalizate care afirmă că fiecare om are un dublu vegetal („Omule – pomule”).

Bibliografie

Aga 2005	=	Pr. V. Aga, <i>Simbolistica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic</i> , Editura „Învierea”, Arhiepiscopia Timișoarei, Timișoara, 2005.
Daicoviciu 1951	=	C. Daicoviciu, <i>Așezările dacice din Munții Orăștiei</i> , București, 1951.
Densușianu 1910	=	N. Densușianu, <i>Dacia preistorică</i> , București, 1910.
Evseev 2007	=	I. Evseev, <i>Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească</i> , Editura Amarcord, Timișoara, 1998.
Ghinoiu 1999	=	I. Ghinoiu, <i>Lumea de aici, lumea de dincolo</i> , Editura Fundației Culturale Române, București, 1999.
Ghinoiu 2003	=	I. Ghinoiu, <i>Sărbători și obiceiuri românești</i> , Editura Elion, București, 2003.
Gorovei 2003	=	A. Gorovei, <i>Credințe și superstiții ale poporului român</i> , Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, București, 2003.
Herseni 1977	=	T. Herseni, <i>Forme străvechi de cultură populară românească</i> , Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
Kernbach 1994	=	V. Kernbach, <i>Universul mitic al românilor</i> , Editura Științifică, București, 1994.
Pârvan 1926	=	V. Pârvan, <i>Getica</i> , București, 1926.
Pop 1999	=	M. Pop, <i>Obiceiuri tradiționale românești</i> , Editura Univers, București, 1999.

¹⁶ Ghinoiu 2003, p. 275–277; Pop 1999, p. 178–195.

- Russu 1981 = I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Taloș 2001 = I. Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Niculiță – Voronca 1998 = Elena Niculiță – Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, vol I și II, Editura Saeculum, București, 1998.
- Vulcănescu 1972 = R. Vulcănescu, *Coloana cerului*, Editura Academiei, București, 1972.
- Vulcănescu 1985 = R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1985.

LE SAPIN DANS LE CULTURE TRADITIONNELLE ROMAINE (Résumé)

Dans la culture traditionnelle roumaine, le sapin a un grand nombres des significations. Notre épreuve / ouvrage étale trois grandes significations / sens de ce „roi” de la forêt:

- a) Le sapin dans la mythologie des pre-Daces;
- b) Le sapin dans la mythologie de la vie;
- c) Le sapin dans la mythologie de la mort.